

NÉPOLVASÓTÁR

SZÉPIRODALMI
és
TUDOMÁNYTERJESZTŐ

HAVILAP

Főszerkesztő:
MEZŐFI VILMOS.

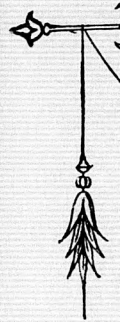
SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL:
Budapest, VII., Garay-uteza 32.,
a hová a megrendelések intézendők.

TARTALOM: Gyermekhalandóság és gyermekápolás. (László Elek dr. tb. vm. főorvostól.)
— Találmányokról és feltalálókról. (Menzel Ottó.) — Az éjjeli munka. (Behr Á.) —
A nép és a művészet. — Szórakoztató rész: A gyári munkás. (Bán Aladár.) — Kál-
vária. (Tury tZolán.) — Tudományos apróságok.

Egyes szám ára 10 kr.

Előfizetési ára fél évre 60 kr., egész évre 1.20 kr.

Megjelenik minden hónap első vasárnapján.

g
is
k
s
á
b
e
k

ti
é
ü

e
n
E
e
g
s
s
—

b
h
s:

NÉPOLYASÓTÁR

11. szám.

Budapest, 1898. augusztus 7.

III. évfolyam.

Felelős szerkesztő és kiadó: L. SZEDERKÉNYI NÁNDOR.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Garay-utca 32.

Gyermek-halandóság és gyermek-ápolás.*)

László Elek dr. tb. vm. főorvostól.

I.

Megvallom, nem minden elfogultság nélkül kezdek tárgyam ismertetéséhez, mely tárgy tán elég érdekes és tanulságos is, de kérdés, vajjon az előadás gyarlósága és a tárgy pongyola kidolgozása megfelel-e a várakozásnak, a tárgy fontosságának s a hozzá kötött érdeklődésnek? Vajjon pótolni fogja azt az áldozatot, melyet hoztak önök akkor, mikor e helyett megjelenve becses idejüket, fáradságukat és türelmüket feláldozák?! Én előre is bocsánatot kérek a csalódásért, s előre elnézésüket kérem a felolvasás hiányaiért és gyarlóságaiért.

Tárgyamat az életből merítettem. Támaszkodva a statisztika adataira s a tapasztalat igazságaira, azt remélem, hogy az érdeklődést tárgyam iránt fölkelthetem, esetleg a fontos ügynek ügyesebb szószólókat, jóakarókat s barátokat szerezhetek.

Mielőtt tulajdonképen tárgyamra áttérnék, legyen szabad egy pár mindennapi képet tárni önök elé az életből. A jólét, a megelégedés, a boldogság hajlékába vezetem először önöket. Barátságos, meleg, tiszta szobába, mely a kényelem minden eszközeivel fel van szerelve. A szobában egy fiatal anya ringatja egyetlen csecsemőjét, a ki többet sir mint másszor, többször fel-fel sikolt, nem akar aludni, pedig nemesak az anya szoptatja minduntalan, de az ajánlott „sterilizált“ tejjel is tele-

*) Olvasóinknak különös figyelmét hívjuk fel erre a cikkre. Mély bepillantást enged társadalmi nyomoruságunkba és köteteknél jobban igazolja, hogy ez a mai rend hitvány és pusztulásra érett. Pedig a ki írta nem szocziáldemokrata. Mindazonáltal tisztelettel adózunk igazmondásáért.

tömték, sőt már a szomszédasszony is megszoftatta egy párszor, a kiról pedig köztudatban él, hogy „hasznos teje van“, a nélkülözhetetlen „köménymag zaft“ is alkalmaztatott néhányszor. A csecsemő közben-közben elhallgat, esdve néz az anyára, mintha mondaná: „ne öljetek meg szeretetekkel“. Az anya szemeiből könnyük csordulnak ki, végig csókolja a kis angyali csecsemő gömbölyü arcát, puha bársony kezeckéjét. Lassan, lassan elnyugszik, s a „mama“ megvigasztalódik, hogy a babácskának „foga jön“, az ilyen változások annak szoktak kísérői lenni.

Menjünk tovább, kopogtassunk be a nyomor gunyhójába; ott találjuk a gyenge beteges anyát, a mint piszkos rongyival takargatja vézna, összeaszott csecsemőjét. A nyöszörgő babának kiaszott, üres mellét nyomja a szájába... S midőn erre sem szünik a nyöszörgés s az éhes magzat újra esdekelve kér... egy kis megrágott fekete korpás kenyér, egy kevés cukorral meghintve, piszkos rongyocskába burkolva teszi meg, a jótékony hatást. S a szegény anya boldog, mert a csecsemő a savanyu kenyér-cuclin elaludt, s tán az ég is meghallgatta sóhaját s kérését, s ki tudja, mily édeset álmodik már a lelke az angyalok társaságában...

Vagy nézzétek azt a fiatal nőt, az éjszaka sötét árnyékába burkolózva, mint siet szétkuszált hajjal a falu patakja felé. Kezeivel valami kendőbe burkolt csomagot szorít görcsösen keblére. Feldult arcza sokat sejtet... nem csoda, hisz a csalódás, a hűtlenség, az elveszett becsület kinos keserve üzi őt az éjszakába. Megáll a patak partján, körülnéz... ah! de léptek közelednek... s a kendőből éles csecsemő sirás hallatszik ki... Egy locsesanás a patak vizében, a patakhoz verődő egy pár hullám, egy éles sikoltás s a kendőbe burkolt csomag eltűnt, a patak partján pedig aléltnak lelik meg a fiatal leányt a csalódott anyát, kinek egyedüli vigasztalása, hogy a szegény elől legalább a börtönbe menekülhetett. Ezer ilyen képet hozhatnék fel az életből annak illusztrálására, hogy a nagy gyermekbetegedés és halálozás oka nem mindig a szervezet gyengeségében rejlik, hanem rejlik inkább az előítéletekben s az ismeretek hiányában. Rejlik továbbá a kedvezőtlen társadalmi viszonyokban, nevezetesen abban, hogy a társadalom a nagy gyermekhalálozás iránt ma még meglehetősen közönyös s e kérdéssel alig foglalkozik s a szükséges intézkedéseket felállítani s megteremteni még eddig időszerűnek nem tartják.

Lássuk, hogyan áll a gyermekhalálozás kérdése a népnél, miként gondolkodik a nép a gyermekről és gyermekbetegségekről?

Népünk lakásviszonyai s ősi, kiolthatatlan babonás hite nagyon elősegíti a gyermekhalálozás emelkedését. Lakása többnyire szűk s e szűk lakásban van összezsúfolva az egész család, öregje s apraja, itt fekszik az egészséges, itt fekszik a beteg, itt a gyermekágyas, itt a halott. Téli idején itt mossák ki a szennyes ruhát, itt szárítják meg.

Népünk babonás. Babonája odáig terjed, hogy ma is többet bizik a „tudós vénasszonyokban“, a bűvös-bájos italokban, a szemfényvesztő külső fogásokban, mint a komoly, egyszerű, természetes, észszerű gyógyításban, vagy a józan felvilágításban. Józan esze és felfogása elhiszi ugyan — feleslegesen — hogy a kuruzsló asszonyok sem tudnak semmit, de mégis — gondolja magában — hátha az az egy, t. i. az ő kuruzslója mégis csak tud valamit, hátha az csakugyan tudós asszony.

A mellett még népünk — mint említém — mindent Isten akaratjának tekint, a melyben meg kell nyugodni.

Ez adja a kulcsot kezeinkhez népünknek betegedés esetén való magaviseelkedéséhez. Ha a nép gyermeke beteg, azt „szemmel verték meg“, a gyermeket pedig orvos azért nem tudja gyógyítani, mert a gyermek nem tud beszélni, így betegségét nem tudja előadni. A gyermek szavát csak a tudós asszony érti meg, s ha „ráolvasás“, „pörnyeöntés“, „szenes vízzel fürösztés, párolás ónja öntés“ stb. a gyermeket meg nem gyógyította, akkor azon már csak az Isten segíthet. S népünk lelkiismerete nyugodt, mert meg tett mindent a gyermek megmentésére. Ha pedig a gyermek meghalt, megnyugtatja magát azon tudattal, hogy hát: „a gyermek jól járt, nem lesz senkinek lába kap-czája, Isten úgy akarta, halál ellen nincs orvosság“.

Azt hiszem, ily előítéletek, ily babonás szokások mellett könnyű belátni, hogy a gyermekhalálozás népnél ijesztően nagy s a nagy halálozás csökkentésére első sorban a nép felvilágosítása, oktatása, hasznos s tanulságos olvasmányoknak kezeihez juttatásával lehetne hatni. A ponyvairodalom termékeit meg kell válogatni s a régi, idétlen „botesinálta doktor“-féle izetlen piszkolódást okos, tanulságos, népies iratokkal feleleserélni.

A babona népnél fokozódó felvilágosodásával napról-napra fogy s elmúltak azok az idők, mikor pl. jó magam is, az 1870-es évek elején éveken át alig láttam gyermekbeteget.

Hogy a gyermekhalálózásra nemcsak a babona, de még egyéb tényezők is, mint a csecsemő születési gyengesége, szerveinek fejletlensége, gyenge ellentállási képessége a külső viszonyokkal szemben, továbbá a lakás, táplálás, főként pedig az ápolás nagy befolyással vannak, azt a statisztika számai megegyezhetetlenül igazolják.

Igy a belügyminiszterium által kiadott közegészségügyi jelentés szerint 1895-ben meghalt az országban összesen 447.017 egyén, vagyis a lakosságnak 29.4%-a. „És pedig — a jelentés szerint — míg a járványos betegségekben a halálozás örvedetesen csökkent, addig egy aggasztó körülmény vonja magára figyelmünket, t. i. a csecsemőknek évről-évre fokozódó halálózása, minek okát főként a gyermekek ápolásának elhanyagolásában kell keresni.“

Ezt az „aggasztó körülményt“ választottam mai felolvasásom tárgyául azon célból, hogy a kérdést igyekezvén némileg megvilágítani, könnyebben eljuthassunk annak orvoslásához.

A kérdés fontosságát a következő számok világítják meg: az 1895. évi 447017 halott közt volt 0—1 hónapos 59093, 1—2 hónapos 18213, 2—3 hónapos 13615, 3—6 hónapos 22835, 6—12 hónapos 30513, 5 éves 81329, összesen 225.598, vagyis az összes halálozásnak 50.4%-a 0—5 éves gyermekkorra esik.

Békésmegyében az 1895. évben, az összes évi 8640 halálózásból 4590, vagyis 53% esik a 0—5 éves korra.

Nagy befolyással van a gyermekhalálózásra a gyermekek törvényes vagy törvénytelen allapota. Igy Ledé szerint Párisban, a törvényes csecsemők halálózása 16—27%, a törvényteleneké 21—33%, nálunk, Kőrösi szerint már az első három hóban felével több hal el törvénytelen gyermek, mint törvényes: 24.78% törvényesre 36.26% törvénytelen esik.

Meg a vagyonság is befolyással van a gyermekhalálózásra. Igy Kőrösi szerint 0—5 évig elhalt gyermekek közül az első életévben elhalt: a vagyonos osztálynál 48.4%; a közép osztályból 57.2%; a szegény osztályból 62.3% s az inséges osztályból 63.5%.

És így eljutottunk a gyermek halálózásra befolyást gyakorló körülmények közt a legfontosabbhoz, a táplálkozáshoz, a mely magában véve már annyira lényeges, annyira a társadalmi életbe beható következményekkel áll szoros kapcsolatban hogy megokoltnak fogják találni, ha e kérdésnél kissé megállapodunk és azt behatóbban megvilágítjuk. Mielőtt azonban

ezt tennem, legyen szabad ismét a statisztika számaihoz folyamodni, hogy további utunkban azok világánál haladhassunk. Ledé (Páris) azt mondja, hogy az anya-tejvel szoptatott újszülöttek halálozása 10.37%, míg a mesterségesen tápláltaké 23.90—33.47% vagyis háromszorta több. (A statisztika azt mutatja továbbá, hogy az emlőn tápláltak halálozása csökkent míg a mesterségesen tápláltaké 15—18% közt ingadozik).

Kőrösi szerint az anya-tejvel tápláltak halálozása 0—1 hóig 15.14% és 0—3 hóig 29.30%, a mesterségesen tápláltak halálozása 0—1 hóig 20.36 és 0—3 hóig 38.16%, vagyis majdnemegyszer annyi. Még feltűnőbb a halálozási arány az 5 éves korig, a midőn a mesterségesen tápláltak halálozása fokozatosan emelkedik s háromszorosan haladja túl az anya-tejvel tápláltak halálozását.

A halál főokai a gyermek-, illetőleg csecsemő-korban: a veleszületett gyengeség, a görcsök és bélhurut. Az első az újszülött szervezetének gyengesége a külvilág behatásaival szemben, a második, t. i. a görcsök, mint az agy- és gerinczvelő vagy esetleg a köldökzsinór bántalmainak következménye, majdnem egyforma halálozási százalékot mutatnak fel mindenütt; annál feltűnőbb a harmadik, a bélhurut halálozási százaléka, a mely változik a szerint, a mint a csecsemő otthon anya-tejvel tápláltatik, vagy dajkaságba adatik vagy mesterségesen tápláltatik.

Mint hogy a statisztikai adatok kétségtelenül igazolják, hogy a csecsemők legnagyobb halálozását a bélbántalmak okozzák, legyen szabad e pontnál megállapodni s foglalkozzunk egy kicsit a „beteg babával“ s lássuk, hogy mi az a „bélhurut?“

Népünknel, de a jobbmódu s intelligens családoknál is általános szokás és eljárás, hogy a gyermeket, ha bármi ok miatt sir, az anya első sorban megszojtatja; vagyis megeteti, mert a csecsemőnek az anyatej az, a mi a felnőttnek az ebéd és ha a gyermek rövid idő múlva újra kezdi a sirást, mert a sirást előidéző ok még mindig meg van, az anya is rövid gondolkodás után, újra csak megszojtatja kisdédét, vagyis ad neki ismét egy ebédet, mert hátha az első ebéd kevés volt s a második tán kiadóbb lesz. Egy szóval, valahányszor a gyermek sir, rendesen az első teendő, azt megszojtatni, nem törődve azzal, vajjon az a gyermek éhes-e vagy nem? nem törődve azzal, vajjon az a gyermek az éhség miatt sirt-e, vagy tán

más valami ok miatt? De azért mindegy, ha bármi baja van is a babának, csak beletömünk azért még egy ebédet, ki tudja, nem-e az éhségtől vannak a sirást előidéző kellemetlenségei. Igaz, ha az anya szenvedne hasonlatos kellemetlenségeket, nem ülne az asztalhoz, hogy az első ebéd után, egy félóra múlva egy második ebédet fogyaszson el, hanem baja ellen keresne orvosságot, ha másutt nem, hát a szomszéd komasszonynál. De hát a gyermek az más, annak még a fájdalma is más, hát miért ne etetnénk derüre-borura, mikor az ősanyánk is úgy szokta.

Ennek a rossz szokásnak természetes következménye az, hogy a csecsemő gyenge gyomrát megterhelik, a félig emésztett tejre kapja a friss tejet, ami a legtöbb esetben emésztési zavarokat idéz elő. És ez emésztési zavarok következtében fájdalmak, göresök keletkeznek, mire a gyermek még keservebben sir, a keserves sirásnak ismét csak a szoptatás lesz az orvossága s a gyermek száját ismét bedugja az anyja mellével, a ki boldognak érzi magát, hogy sikerült ily módon a kis honpolgárt, bár rövid időre elhallgattatni, sőt némi álomba ringatni. De az álom rövid volt, a fájdalom megzavarta azt s ismét a sirás riasztja fel a szendergő anyát, a kiben először villan meg a gondolat, hogy a gyermek beteg. Lassankint talpon van az egész ház, előkerülnek a zugból a rejtett orvoságok; először köménymag- vagy más „zaft“-ot kap a kis baba, megfüstölik köménymaggal, ráolvas a szomszéd tudós asszonya, megmossák szenesvizzel. Ha pedig a föntirt csalhatatlan szerek nem használtak, akkor a gyermeket „szemmel verték meg“, vagy épen fogai jönnek, esetleg „ijedésben szenved“, a mire csak „ónja öntés“ lehet az egyedüli orvosság.

Végül megjelenik a megviselt gyomornak elmaradhatatlan következménye: a gyermek napról-napra fogy, aszík, sorvad. A betegség makacs s nem szűnik a házi orvosságoktól, sőt már az anya is kifáradt a sok éjszakai nyugtalanságtól s a midőn látja, hogy minden tudomány, minden igyekezet hiába volt, végre egyszer elviszi az orvoshoz is, hogy bemutassa, s így megnyugtassa lelkét, hogy mindent megpróbált s a törvény se büntesse gondatlanságáért! De az orvos orvossága nem segít már az elgyengült, elaszott szervezeten; no de az anya legalább meg van nyugtatva, mert hát ő mindent megpróbált, halál ellen pedig nincs orvosság s a kis csecsemő felett szépen felhantolják a sirhalmot.

Ez egy mindennapi kép az életből s felolvasásom elején említett első kép szomorú leleplezése s a sűrű gyermek halálozás legegyszerűbb s leggyakoribb oka.

Még szomorubb a helyzet, midőn a nyomor küzd az étellel, a megélhetés gondjaival, az önfentartás ösztönével, midőn az anya, a csecsemő természetes táplálékát — a tejet — sem képes neki nyújtani, hanem e helyett a legtermészetellenesebb táplálékokkal kénytelen a csecsemő gyenge gyomrát megtömni, hogy legalább így az éhség okozta kínos sírást egy percze elhallgattassa. Leves, szalonna darabok, krumpli, kenyér stb. az ily kis áldozatok tápláléka, vagy a „cucli“, melyet az elkényszeredett anya fekete savanyu kenyérből összerágva, megczukrozva s egy piszkos rongyba göngyölve tömött be a síró gyermek szájába!

Hogy az ily táplálékot, mint képes megemésztetni a kis csecsemő gyenge gyomra s hogy mily gyorsan idézheti elő a csecsemő beleiben azt a romboló munkát, mely a kisdéd életét végkép felemészti, könnyű elgondolni. Hisz még az oktalan emlős állat is az élet első szakában tejjel táplálja kölykeit, mert ez a természet törvénye; mennyivel inkább az Isten parancsolatja ez az emberekre nézve, a ki a csecsemő gyomrát s általában az egész emésztést csak a természetes tej táplálásra teremtette!

És ha felvetjük a kérdést, hogy hibás-e az a szegény anya, ki csecsemőjének nem képes más táplálékot adni; hogy hibás-e az az anya, ki reggel munkára menve, kisdédének a cuclit nyomja a szájába, a melylyel a csecsemő egész nap elsirdogál s kellőleg elkészül arra, hogy az angyalok társaságába jusson? Valóban nem, vagy legalább is kevésbé, de hibás a társadalom, mely nem teremtett módokat, nem teremtett eszközöket, melyek az elveszésnek indult csecsemők megmentésére irányulnának. Hol vannak az emberbarátok, kik minden községnek, minden falunak megteremtsek „a gyermekmenedék-helyet“, a hol a szegény csecsemőjének táplálékot ellátást nyerhet, hová a munkásnő kisdédét beadhatja gondozás végett addig, míg ő napi munkájával keresi kenyerét? Hol van az a menedékhely, hová a megtévedt nő a szégyen s a nyomor elől menekülve, ártatlan kisdédét ápoló kezekre bízhatja és segílyt, vagy legalább vigaszt találhat? Sehol.

Csekélységgem ezelőtt pár évvel megkezdte Orosházán csekély anyagi erővel egy hasonló intézmény, egy közsegi menedékház létesítését, az alapítvány ma még csak 700 frtra

terjed, de az alap meg van vetve s hiszem, hogy az a jó szívek filléreivel gyarapodni is fog, úgy, hogy rövid időn megkezdheti az intézmény áldásos működését.*)

Találmányokról és feltalálókőről.

— Irta: *Menzel Ottó.* —

Minden ujtásnak, minden felfedezésnek eleinte tövises utat kell megtennie, míg elismerésre talál és hasznothozóan érvényesülhet. A történelem számtalan példával szolgál, a melyek ezen szomorú tényt igazolják.

Elődeink a földet köralakunak és laposnak képzelték; később már álló gömbnek nézték, a mely körül a nap, a hold s a csillagok keringnek. Végül egy harmadik nézet tört magának utat: a földgömb önmaga és a nap körül forog, a melyet szintén állónak képzelték, mint azelőtt a földet.

S mily sors érte ezen új nézetek hirdetőit? Ahelyett, hogy nagyrabecsülték és megjutalmazták volna őket, mindenfelé üldöztetés, sőt nem ritkán a halál lett osztályrészük. Galiläinek fölfedezéseért száműzetéssel és börtönnel kellett lakolnia. Harvey-t a vérkeringés felismerőjét örülnék nyilvánították. Sokratesnek bölcs tanításai szabadságába és életébe kerültek. Aristotelesnek ujtásai miatt tömérdek nehézségekkel kellett megküzdenie.

Igen számos hasonló esetet sorolhatnánk még fel illetően elszomorító emberi eltévelyedésekről, ha korlátolt helyünk ezt megengedné. A történelem telve van a feltalálóknak nehéz küzködéseivel és szenvedéseivel, a kik a tudás és a felvilágosodás fátylóját bátran lobogtatták. A ki például egy holttestet a tudomány kedvéért felboncsolni és megvizsgálni merészelt, az ki volt téve annak a veszélynek, hogy ráfognak, hogy a gonosz szellemekkel áll bizalmas lábon s mint varázslót megégették. A legártatlanabb találmányokat, így a nagyító üvegeket is, a melyek az eredeti, „Istentől“ meghatározott látóképességét az emberi szemnek kiterjesztették, eleintén istentagadásnak minősítették.

A hajózásnál a gőzerő alkalmazásának még a gondolatát is lehetetlennek, sőt nevetségesnek tartották, sőt egy angol tudós hajszálnyi pontossággal megállapította, hogy milyen eszeveszett találmány a gőzhajó.

S mégis nemsokára 1833-ban az első gőzhajó az Atlanti-oczeánt szélességben szerencsésen átszelte tizenkilenc nap alatt. De még ekkor is hitetlenül fogadták, csak miután a hajó többször megtette utját, győződtek meg jóságáról.

*) Szép, szép amit ön művel t. orvos ur, de nem ez segít a bajokon. Hanem segít egyedül a mai kapitalisztikus, kizsákmányoló társadalmi rend szocialisztikussá való átalakítása. (A szerk.)

Symington és Fultoné első sorban a hajók gőzerővel való berendezésének az érdeme. Röviden ecsetelni fogjuk Fulton Róbert szenvedéseit, a melyek az akkori idők „czopfos“ gondolkozását is eléggé jellemzik.

Fulton első kísérleteit Európában és pedig a Seine folyón (Franciaország) kezdette meg. Első hajója a gépek sulya alatt összetört és alámerült. Egy második kisebb hajója már jobban sikerült, de gyorsaságát tekintve még sok kívánni való maradt. Ekkor értesült Symingtonnak gőzhajózási kísérletezéseiről. Skóthonba ment, hogy az új hajót megtekintse. Symington gőzhajója a Forth és Clyde folyók közti csatornán igen kielégítő próbautakat tett meg. Hogy Fulton Symingtontól tanult-e valamit, az határozottan nem állapítható meg. Fulton ezután Amerikába ment, a hol egy javított szerkezetű gőzhajót készített.

Ekkor lépett fel Steven Róbert. Ez a férfiú pénzzel s nem szellemmel dolgozott s Fultonnak nemsokára legelkeseredettebb vetélytársa lőn, a kit végül tönkre is tett. Fulton a legnagyobb szükségben és nyomorban halt meg. Egyik barátjának, a ki utolsó napjaiban meglátogatta így panaszkodott: „*A pénz uralja a szellemet!*“

A gázvilágítás feltalálása Skott Walternek, az ismert angol regényírónak faragatlan tréfákra szolgáltatott okot. Mi a költőnek ezen szellemi tévedéseket meg akarjuk bocsátani, de minden esetre rossz néven vesszük ezt a tudomány egy olyan emberétől, mint a milyen volt Skott Walter.

Altalában együgyüen azt hitték, hogy a gázt égve vezetik át a csöveken. A bölcs parlament e végből azt a rendeletet hozta, hogy a gázcsövek a könnyen meggyulladható tárgytól megfelelő távolságban helyeztessenek el, stb. Sokan a képviselők közül, a kik próbára felállított gázcsövek érintése előtt vastag keztyüket huztak fel és láthatóan meglepődtek azon, hogy a csövek hidegek.

A vasutak tervét is a művelt világ közönyösen, a nép pedig gunynyal és kételyiyyel fogadta. S midőn egy angol társulat alakult, a mely ezen „holdba illő“ vállalatot — így fejezték ki magukat egyes előkelő lapok — megvalósítani s az országon keresztül egy sinhalózatot lefektetni akart: a vállalkozókat fenyegető ellenvetésekkel illették. Berlinben a Berlin-Potsdami vasut engedélyezése előtt az egészségügyi osztály tanácskoznii ült össze, hogy vajjon a vasut az utasok egészségét nem-e fogja veszélyeztetni? Kijelentették, hogy a megtérbolyodások napirenden lesznek. Társadalmi ellenvetéseket is hoztak fel a vasutak ellen. Ugy okoskodtak, hogy a vasutak életbeléptetésével a nyomor élesbedni fog. Hogy ezen bölcs jóslatok mennyire váltak be, azt a mai olvasó előtt felesleges bizonyítgatnunk.

A vasutak eszméje tulajdonképen a lóvasuttól származik. Ezen közlekedési eszköz, melyet először Amerikában kezde-

ges. De ez nem sokáig tarthat s feltalálónk leleményessége ezen nehézséggel is megküzdhet és olcsóbb előállítási módot teremthet.

A villanyosság majdnem minden téren hasznosan alkalmazható. A villanyáram behatása alatt a burgonya hihetetlenül gyorsan nő, a retkek óriási nagyságot érnek el és a répafélék csodálatosan fejlődnek.

Az orvosi tudomány a villanyosságot szintén hatáskörébe vette. A legelső orvosi tekintélyek használják gyógyítás céljából. Fehéren izzó lámpácska alakjában, melyet közel a bőrhez vezetnek gyógyít a villanyosság. A sebész egy villamos készüléket használ, ha az operáció előtt a kezelés alá vett részt érzéketlenné akarja tenni. Szóval, a villanyosság a gyógyművészetnek megbecsülhetetlen szolgálatokat tesz.

Még a zene is összeköttetésbe hozható a villanyossággal. Vannak villamos zongorák.

Sőt még játékszerű is alkalmazható ez a hatalmas, a földgömböt gyakran villámlásával és mennydörgésével megreszketető természeti erő. Így magam láttam egy koczkajátékot, melynél, ha egy villamos gombot megnyomtak, a koczkák szertoverődtek és más-más helyre estek vissza.

A villanyosságot gyakorlatilag legelőször a sürgönyzésnél értékesítették, a melyet már annyira tökéletesítették, hogy a sürgönyök az eredeti kézírásban, illetve annak hű másolatában, egy a villanyosságtól vezetett író üvegtoll használatával, szolgáltatathatók ki a végállomáson. Chikagóban van egy sürgönyző készülék, a mely a távbeszélő telefonhoz hasonlítható, csak hogy ott a felek írásbelileg értetik meg egymást.

Egy Marconi nevű olasz újabb időben a villanyosságnak egy új, a jövőre bizonynyal nagyjelentőségű tulajdonságát fedezte fel. Megemlítjük, hogy Marconinak ezen felfedezése már előzőleg a német Hertz, két angol Preece és Lodge és a francia Branly fejében is megfogamzott, de gyakorlatilag nem alkalmazták. Ez a felfedezés nevezetesen arra vonatkozik, hogy a villamosság átviteléhez a fém-vezetés nem szükséges, hanem az a levegőben való hullámmozgással történhetik. Természetes, hogy a fémáramvezetéknek a sürgönyzésnél való megszüntetésére egyelőre gondolni nem lehet, miután Marconi találmánya tetszésszerű távolságra még nem érvényesíthető. Mindenesetre ma már lehet drót nélkül az egyik parttól a közeli szigetig vagy két hajó közt sürgönyileg érintkezni.

A távolba való beszéd szintén csodálatraméltó eredményeket ért el. A Berlin—Bécs, Berlin—Budapest és a New-York—Chikagó közti távbeszélő vonalak ennek a haladásnak legjobb bizonyítékait képezik. Amerikában most Chikagón keresztül New-Yorkot, San-Franciskóval — a mely körülbelül egy 5000 kilométernyi távolságnak felel meg, telefonilag egyes összeköttetésbe akarják hozni.

Az electromosságnak a műiparban egy további feladata, a villamfény tökéletesbitése, vagyis a szemnek jóleső fény elő-

ményeztek, a nagy városokban mindenütt, ugymint Párisban, Liverpoolban és Londonban is igen bevált. Minthogy a sinek az utakkal egyenletesen huzódnak, a közlekedést semmiben sem akadályozzák s a kocsis a sinpár fölött könnyebben halad. Ha egy ilyen kétlovas társaskocsit, a melyen 20 személy kényelmesen elfér, a dombos utakon le- és feldöcögő, négy lótól vonszolt nehézkes postakocsival összehasonlítjuk, nem tagadhatjuk meg az előbbinek czélszerűbb voltát. A társaskocsinak meg van az az előnyük is, hogy a célponthoz érve, nem is kell a kocsikat megfordítani, hanem a lovakat egy fékkel egyszerűen a másik oldala elé fogják s így egy pillanat alatt ismét menetkészén áll.

Már a régi görögök is ilyen a kövekbe vésett sinvonalakkal látták el utjaikat, a melyeken magas áldozati kocsijaik biztonsággal haladhattak. A régi Pompeji város is ilyen sinvonalakkal volt ellátva, melyek a mai vasutvonalaktól lényegesen csak anyagukban térnek el.

A természeti és vegyi igazságokon alapuló fényképezés már a régi vegyészek előtt is ismeretes volt. Ezt bizonyítja az 1760-ban kiadott könyvnek következő közlése:

„Tudnivaló, hogy a fénysugarak különböző tárgyakra visszaverődve, szemünk szemcséshártyáján, a víz felületén, vagy a tükrön összpontosulnak s létrejön a kép. Megkísérelték ezen muló képeket állandósítani. Egy finom, érzékeny anyagot posztóra illesztettek s ezt ama tárgyak hatásának tették ki, a melyet levenni szándékoztak. Az így elkészített posztó első hatásában egy tükörnek felel meg, melyen a tárgyak megjelennek. Az érzékeny anyag a tárgy képét hűen megőrökíti, a hogyan az az első pillanatban a posztóra esett. Ezután az egészet egy sötét helyre vitték, a hol a kép teljesen megszáradt. Az így nyert kép semmiben sem áll a művészetben előállított képek mögött.“

Tehát már 140 év előtt sem volt egészen ismeretlen a fényképészet. A villanynyal való sürgönyzés feltalálói is elődökkel bírnak. Nagy Frigyes német királynak egy tervet mutattak be, a mely a villanyozott fémdrótokkal való sürgönyzést ismertette, de a király a „dolgot esztelennek“ tartotta s így az végkép feledésbe ment.

E tények is igazolják, hogy azon eszmék, melyek az ujkori találmányok alapját képezik, többé-kevésbé felújításai azoknak, a miket már mások előbb is kigondoltak. A különbség csupán az alkalmaztatás módjában, az érvényesítésben és az eredményben fekszik.

A villamosság, ez a természeti csodaerő, különösen újabb időben az örökké kutató emberi szellemnek sokféle szolgálatot tesz s annyira átment a közéletbe, hogy hiányát már nagyon is éreznők. Nem sok idő telik el s a villamos erő az emberiség köztulajdonát fogja képezni. Villanynyal főzhetnénk és fűthetnénk, ha a villamos áram előállítása nem volna olyan költsé-

ges. De ez nem sokáig tarthat s feltalálónk leleményessége ezen nehézséggel is megküzdhet és olcsóbb előállítási módot teremthet.

A villanyosság majdnem minden téren hasznosan alkalmazható. A villanyáram behatása alatt a burgonya hihetetlenül gyorsan nő, a retkek óriási nagyságot érnek el és a répa-félék csodálatosan fejlődnek.

Az orvosi tudomány a villanyosságot szintén hatáskörébe vette. A legelső orvosi tekintélyek használják gyógyítás céljából. Fehéren izzó lámpácska alakjában, melyet közel a bőrhöz vezetnek gyógyít a villanyosság. A sebész egy villamos készüléket használ, ha az operáció előtt a kezelés alá vett részt érzéketlenné akarja tenni. Szóval, a villanyosság a gyógyművészetnek megbecsülhetetlen szolgálatokat tesz.

Még a zene is összekötetésbe hozható a villanyossággal. Vannak villamos zongorák.

Sőt még játékszerű is alkalmazható ez a hatalmas, a földgömböt gyakran villámlásával és mennydörgésével megreszketető természeti erő. Így magam láttam egy koczkajátékot, melynél, ha egy villamos gombot megnyomtak, a koczkák szerteverődtek és más-más helyre estek vissza.

A villanyosságot gyakorlatilag legelőször a sürgönyzésnél értékesítették, a melyet már annyira tökéletesítették, hogy a sürgönyök az eredeti kézírásban, illetve annak hű másolatában, egy a villanyosságtól vezetett író üvegtoll használatával, szolgáltatathatók ki a végállomáson. Chikagóban van egy sürgönyző készülék, a mely a távbeszélő telefonhoz hasonlítható, csak hogy ott a felek írásbelileg értetik meg egymást.

Egy Marconi nevű olasz újabb időben a villanyosságnak egy új, a jövőre bizonynyal nagyjelentőségű tulajdonságát fedezte fel. Megemlítjük, hogy Marconinak ezen felfedezése már előzőleg a német Hertz, két angol Preece és Lodge és a francia Branly fejében is megfogamzott, de gyakorlatilag nem alkalmazták. Ez a felfedezés nevezetesen arra vonatkozik, hogy a villamosság átviteléhez a fém-vezetés nem szükséges, hanem az a levegőben való hullámmozgással történhetik. Természetes, hogy a fémáramvezetékek a sürgönyzésnél való megszüntetésére egyelőre gondolni nem lehet, miután Marconi találmánya tetszésszerű távolságra még nem érvényesíthető. Mindenesetre ma már lehet drót nélkül az egyik parttól a közeli szigetig vagy két hajó közt sürgönyileg érintkezni.

A távolba való beszéd szintén csodálatraméltó eredményeket ért el. A Berlin—Bécs, Berlin—Budapest és a New-York—Chikagó közti távbeszélő vonalak ennek a haladásnak legjobb bizonyítékait képezik. Amerikában most Chikagón keresztül New-Yorkot, San-Franciskóval — a mely körülbelül egy 5000 kilométernyi távolságnak felel meg, telefonilag egyenes összeköttetésbe akarják hozni.

Az electromosságnak a műiparban egy további feladata, a villamfény tökéletesbitése, vagyis a szemnek jóleső fény elő-

állítás. Ezt egy amerikai Movre nevű úgy iparkodott elérni, hogy üvegcsöveket erős villanyáram bevezetésével világító testekké alakított át. Az első kísérletnél az amerikai iparművészeti egyletnek olvasó termében 27, ritkított levegővel telt üvegcső, a melyek mindegyike 2,3 méter hosszú és 45 milliméter széles volt, szolgált világítással.

Mindegyik cső belsejében hosszban két hajfinomságu alumínium fémdrót volt egymással párhuzamosan kifeszítve. Ezek a világító csövek a terem tetőzetén alul egyenletesen függtek alá és a helyiséget lágy, a szemnek jóleső fényvel árasztották el. A Moore-i-féle izzólámpáknak az az előnyük, hogy a levegőt nem rontják, tüztől mentesek, minden formában alkalmazhatók, kevesebb hőt fejtenek ki és világításuk tartósabb.

A különböző találmányok és felfedezők szemléleténél még egy férfuról kell megemlékeznünk, a ki az ujkori iparművészet atyának tekinthető; ezen férfiú:

Az amerikai Edison Tomas Alwa, a ki az iparművészeti és természettudás terén valóban csodákkal határos műveket teremtett. Az egykori, szegényes életet élt ujsághordozóról nem álmodta volna senki, hogy valamikor világszerte csodált férfiuvá válik. Többnyire a pályaudvarokon ujságokat árulgatott s a nyilteszű fiúnak itt alkalma lehetett a telegrafalást megtanulnia. Végül maga is sürgönykezelő lett s még husz éves sem mult, a mikor természetes technikai tehetsége első találmányára vezette, a mit a gyakorlatban is keresztül vitt. Ez egy olyan készülék, mely a feladott sürgönyt önműködőleg egyik vezetékről a másikra adja át.

Messze vezetne, ha Edison életét és működését behatóban méltatni akarnók, Edison most éli ötvenedik évét és husz év óta Menlő-Parkban New-York közelében tartózkodik. Itten hábcritlanul kutat és kísérletez és alkot csodálatraméltó ipari mesterműveket. Zseniális és a jövőre nagy jelentőséggel bíró találmányai közé tartozik beszélőgépe, a fonográf, a mely a belé mondott szavakat hangosan utána mondja. Sajnos, ezen találmány még nem részesül elegendő méltatásban s inkább kedvtelésre, mint gyakorlati czélul szolgál. Nagyjelentőségű találmánya: a Megaphon, ez egy hallószerkezet, mely a halk suttogást háromszáz méternyi távolságban is hallhatóvá teszi és a Microxtasiméter, egy szerszám, melylyel igen kis méreteket is felmérhetni.

Időszakot jelentő találmánya a villamfény meghasítása. Eleintén csak villamos ivlámpákat ismertek. Edison felfedezésével jöttek használatba az izzólámpák, a melyeknek tulajdonítható főleg a villamfény nagymérvű elterjedése.

Örökkétartó, elévülhetetlen emléket állítanak maguknak ama férfiak, a kik becsületes iparkodással és szellemi fensőbb-ségükkel áldásdus találmányukat és hasznos ujitásokat teremtenek kortársaiknak és az utókornak. Nem szükséges kőből

emelt, vagy érzeből öntött emlékszobrot állítani számukra, a történelem lapjai nagyságuknak megvesztegethetetlen tanubizonyosságai; ezek hiven elmondják, hogy ez vagy amaz mily sokat vagy mily keveset tett az emberiség jóvoltáért. A történelem igazságosan elítéli a rosszat, a haszontalant és dicséri a jót, a nemeset.

Valóban keveseknek adatott meg, hogy nevük a történelem hasábjain bevésvé legyenek. Ezen kevesekhez tartoznak teljes joggal ama férfiak, a kik a tudás és az akarat terén győzelmeiket vívtak ki s a kik korukat és az utókort áldásos javakkal ajándékozták meg, a melyeknek bírása képezi a művelődést, az előhaladást s a melyek az embert szellemi tökélyének legmagasabb fokára emelik.

Az éjjeli munka.

Irta: Behr A.

A szociáldemokráciának egy régi követelése, hogy az éjjeli munka, mint a mely az emberi szervezetre igen káros hatása, végkép eltöröltessék. Kivételt képeznek azok az iparágak, melyeknél az éjjeli munka okvetlenül megkívánatik. Azonban fiatal munkásokat és nőket nem szabad alkalmazni, mert ezek gyöngébb szervezetüknél fogva a természetellenes foglalkozás káros hatásai alatt inkább szenvednek, mint a felnőtt férfiak. Az éjjeli munka megszűnése nemesak az egészségre való tekintetből lenne megbecsülhetetlen jótétemény, hanem gazdaságilag is áldást hozó volna, mert a munkanélküliséget részben korlátolná.

A mi az éjjeli világitást illeti, a villamos világitás pótolja ugyan a nappali fényt, de csak az a baj, hogy a legtöbb gyári üzemben még nincsen bevezetve s a munkások a rossz világitás mellett a szomjuket is rontják. A gázzal való világitás pedig, a melyet még a legtöbb helyen használnak, nagyon ártalmas az egészségre. Ha például egy nagyobb gyári helyiségre, a hol legalább ezer gázfény ég, pár órai világitás után belépünk, csaknem fojtó, forró lég csapja meg az arcunkat és ottani rövid tartózkodás után azt vesszük észre, hogy az izzadtság egészen ellepi a testet. Hogy ez egészségi szempontból a szervezetre milyen káros hatása, azt könnyen elképzelhetjük. A tüdők megtelnek ezen ártalmas gázokkal és ha munka után ezen nagy forróságú gázokkal telített levegőből a valósággal átizzadt munkás vagy munkásnő vékony öltözetében kilép a téli éjbe, nem csoda, ha a rossz táplálkozás és tulmegeeröltetés következtében elcsigázott test kevés ellenálló képessége folytán betegségbe esik; nem mondunk sokat, ha azt állítjuk, hogy a proletár-betegségek egy jó része innen ered.

Erkölességi szempontból is eltiltandó éjjeli időben a munkások és munkásnők együtt dolgozása. Mindezen okokból

nagyon helyén volna az éjjeli munka eltörlése, ez azonban még most tökéletesen nem vihető keresztül és egyelőre azzal kell megelégednünk, hogy munkás-védelem szempontjából az éjjeli időnek azon a szakán tiltassék el a munka, a mely a tulajdonképeni alvásra van szánva. A munkaidő ezen korlátozásának is meg van az a jó oldala, hogy a természettől kizárólag alvásra szánt időt nem a munkára fordítják és a munkások nem lesznek kénytelenek nappal aludni, a mikor az alvás sohasem hat oly üdítőleg, mint az éjjeli nyugalom. Az erkölcsösség veszélyeztetése ezáltal is némileg korlátozva lesz és az éjjelbe nyúló tulorák meg fognak szünni.

Ez ideig az általunk jelzett értelemben az éjjeli munkát illetőleg a munkások teljes megvédése csak Svájcban létezik, míg a többi államokban csak a gyermekek, az ifjúkorúak és a nők esnek védelem alá. Erisman tanárnak Zürichben kimutatott táblázata szerint, a különböző államokban az éjjeli munkát eltiltó szabályok különbözők.

Az éjjeli munka ellen való védelem általában a gyermekekre vonatkozik a 14. évig (csak Olaszországban 12) és az ifjúkorban mindkét nembeliekre a 16, vagy részint a 18. évig. A nők a legtöbb államban törvényesen vannak eltiltva az éjjeli munkától. Kivételt képeznek: Olaszország, Dánia, Svédország és Magyarország.

A nép és a művészet.

A mai társadalom, gazdaságilag aláhanyatlott tagjait, a népet könnyelmű és igazságtalan szemrehányással illeti, azzal tudniillik, hogy eszményekért lelkesedni képtelen. Könnyelmű szemrehányás ez azoktól, a kik a maguk képességei fölött sem tudnak józan ítéletet alkotni és egyuttal igazságtalan, mert a gazdaságilag erősek a gazdaságilag elnyomottaktól megvonják az eszményekért való lelkesedésre az alkalmat.

Az irodalomban, a költészeti-, drámai-, képző- és ipari művészetekben mindenütt ott találjuk azt a fájdalmas és feltűnő közönyt, mely a népet csekély kivétellel jellemzi. Ezzel még nem mondtuk azt, hogy azok a társadalmi körök, a melyeknek idejük és eszközük bőségben van, a művészeteket szükségkép fel is karolják, azokat értik és fejlesztik. Jól tudjuk, hogy miben áll a mai társadalom művészetpártolása; utálatot gerjesztő érzéki vágyak kielégítésében, a melyet elég kihívóan művészetpártolásnak és a művészetek iránt való érzéknek mondanak. Hisz tudjuk, hogy a művészek minden téren csaknem kivétel nélkül a *fizetőképes* társadalmi osztályoknak szolgái. Nézzünk például egy fiatal és tehetséges festőt, a kinek képzeletében a legdicsőbb eszmények, a legmagasztosabb gondolatok szárnyalnak, a ki a képzőművészetekben uttörőként akar fellépni. Az érzékies festészet elavult formáit már rég meg-

gyűlölte, de az új-kor természetellenes, kicsapongásba hajló művei sem képezik célját. Teremtő művét sem az ósdi, lélek nélküli, sem a cél- és tervnélküli tulzásnak alávetni nem akarja. A természet és az élet egyedüli példaképei. Ezeket hiven visszatükrözni — képezik eszményképét. Befejezi nagy művét és azután magába hagyatva áll a világon. A vevőképes emberekhez fordul; ezek talán különösen megdicsérik a művészi kivitel, de a mennyiben ferde izlésű fölfogásuknak nem felel meg a kép, a művészt a saját eszméikkel igyekeznek megismertetni, a mi annyit jelent, hogy a festő művészetével az ő egyéni szolgálatukba szegődjön. A művész végre is, a sok és hosszú nélkülözéstől megtörve, megadja magát a csengő érzehatalomnak. A száraz, lélektelen pingáláshoz tér vissza és az önzetlen, fenkölt művészetekért vágyódó nép egy szép reménnyel szegényebb lett, a művészetben egy uttoró, szabad eszmékért lelkesedő mester elveszett.

Nemcsak a képző, hanem a többi művészeteknél is ilyen vagy még szomorubb a helyzet. Világos, hogy a nagy néptömegnek a magasztos eszmék iránti érzéketlenségét számitásból segítik elő, ez pedig egyet jelent a népnek eldurvulásával.

A nép önmagának legjobb vezetője. Ez a kimagaslóbb történelmi és politikai mozgalmaknál mindig bebizonyult; a nép legjobb vezérei a népből kerültek ki. De hogy a művészetekben is képes saját magát fejleszteni, az már kétséges. Tagadhatlan, hogy a nép és különösen a városi proletárság nagy része népművelődési tekintetben, a mint ez Ausztriában is történik, a polgári pártvezetőket követik, a kik eddig kitűzött céljukat, dicséretükre legyen mondva, minden politikai mellékérdéktől menten teljesítették. Amíg ezen irányvezetők a népművelődés terén a népnek tudományos uton való felvilágosítását és továbbképzését célozzák, senkisé fogja a vezérszerepet tőlük megtagadni, a mire — miután magas iskolákban sajátították el a tudományt — hivatottak. De ha ezen szellemi jótéteményt alamizsnaként osztogatják a népnek, a mint ez az utóbbi időben sajnos történni szokott, — az a népművelődést nagyban hátráltatja. A nép az ilyen vezetőket bizalmatlankodással fogadja és tőlük szabadulni óhajt. A nép téves utra tér, a mi veszedelmesebb, mintha semmiféle művelődést nem sajátított volna el.

A művészetek meghonosítása a nép körében ugyanolyan nehézséggel jár, mint a népművelése. Németország, Ausztria, Anglia, Franciaország és Svájc nagyobb városaiban megkísérelték, bár nem nagy eredménnyel, hogy a népben a művészetek iránt az érdeklődést fölkelték. Bécsben a közművelődési egylet a téli időben néhány éven át kisebb-nagyobb népies hangversenyeket rendezett. A ki egy ilyen hangversenyen csak egyszer jelen lehetett, azt bizonyára csodálkozással töltötte el annak látogatottsága és megható volt nézni, hogy a szegény néposztályból kikerült közönség, milyen figyelmesen

hallgatja végig az egyes zene és ének előadásokat. Ugyiszintén a polgári egyletek ilyenmü előadás-estélyein szintén a szegény nép volt képviselve. A munkásszervezeteknek zenével és énekkel egybekötött ünnepélyei is bizonyítják, hogy a népből a művészetek iránti érzék nem hiányzik. A drámai művészetet is hozzáférhetővé igyekeznek tenni a nép részére. Ezen célzt követik a színházak, a hol vasárnapokon mérsékelt áron tartanak előadásokat. Továbbá a képző- és ipari műveknek kiállítása és a muzeumok is alkalmat adnak a művészeteknek nagyobb költsézés nélkül való megtekintésére.

Azonban mind e kedvezmények együttvéve is igen csekélyek. Hasznuk kevés, mert a népességnek aránylag igen kis része élvezheti. Legnagyobbrészt a munkások műveltebbjei azok, a kik ezen kínálkozó alkalmakat megragadhatják, de a nagy tömeg, a mely a tulajdonképeni népességet teszi ki, a művészetek és tudományok áldásos befolyásaitól menten marad. Mind e magasztosról, szépről fogalma nincs. Ezt a nagy tömeget készakarva nevelték közönyössé, a mi feladatunk legyen tehát azt a tudatlanság komor sötétségéből kiemelni; ez legyen kötelessége minden műveltebbnek, ha az minden egyesnek fáradságos felvilágosításával járna is. *Nekünk kell a művészetet a nép körébe bevinni és nem a népre várni, hogy azt ő maga tegye.*

Ezen a téren még igen kevés az, a mit tettek, de az első megkezdett lépések már is édes, élvezhető gyümölcsöket termettek. Így az irodalom mindjobban tért hódít, de sajnos, nem Magyarországon, hanem a külföldön. A művelődés szele azonban, lassan ugyan, de eljön hozzánk is.

A külföldön egyáltalán komolyabban és nagyobb szorgalommal dolgoznak egyrészt olcsó könyveiknek és írományaiknak kiadásán, másrészt művelődési egyleteik is élénkebb és behatóbb tevékenységet fejtenek ki e téren. Bécsben is van a „Munkásszinpad“ névvel. Működése azonban jelentéktelen, mert kezdettől fogva elhibázott irányt követett, miután — természetesen pénzhiánya miatt — a népre támaszkodott és így néhány „Tell Vilmos“ mutatványon és előadási-estélyeken kívül ritkán lépett a nyilvánosság elé.

Milyen hozzánk képest a svájceziaknak a munkások érdekében való tevékenysége!

Egy csinos és izlésesen kiállított füzetkét adott ki most Zürichben a Henckel-féle könyvkiadó-társulat, Fleiner Alberttől: „Egy szó a népies művészetekről“ czimmal, a mely a népnek a viszonyát a művészetekhez fejtegeti. Ezt a művet Zürichben a múlt év vége felé egy vasárnap estélyi multságán adták elő. Nézetei, felvilágosítása és utasításai érdeket keltők és könnyen megérthetők.

Az előadás szerzője nem ismer különbségeket a művészetben, nem ismeri el abban a „nagyak“ és a „kicsinyek“ fogalmát. Minden, legyen bár az vésővel, ecsettel, tollal, hanggal

vagy mozdulatokkal vagy akár iparilag végezve; a mi a szépnek mintaképe és művészi tökéletességü, a mi érzést és gyönyörteljes szépérzékkel képes fölkelteni — művészet. És ezt a művészetet akarja szerző mindenki részére szabaddá tenni. A művészet demokratikus: azért *mindenkihez és mindenhez* szólani kíván. A legalsóbb néposztályba akarja bevezetve látni. Minden családnál, a legkisebb, a legszegényebb háznál fel akarja találni.

A nő, mint a gyermekek anyja és nevelője, legyen a közvetítő. Ő bir leginkább érzékkel mindaz iránt a mi szép. Mint első és legjobb nevelőnő már a gyermekekbe kell a finom művészi érzék beoltania. A gyermek képzelete nagyszerű és igen találékony. Nála a legegyszerűbb dolgok, talán egy elhasznált fadarab is igen magas játékszer. A mű írója ezt a művészi érzék iránt való hajlammal tulajdonítja, a melyet nem elnyomni, hanem támogatnia kell. En ezt a nézetet teljesen a magaménak is vallom és mindenki, a ki a füzetkének e szép fejezetét elolvasta, osztani fogják az én nézetemet. A gyermekjáték a későbbi művészetek megértésének előiskolája. Már a helyesen megválasztott képeskönyvek is előmozdítják a gyermek izlését. Az iskolában is a gyermek művészi érzékére kell hogy hassanak. Itt különösen a rajz tanítása jöhet figyelembe, a melynél minden száraz formait mellőzni kell. Mi a rajz tanítási módjával népiskoláinkban egyáltalán nem lehetünk megelégedve.

A szerző a művészeteket már a családban akarja megkedveltetni, a mely így mindjobban el fog terjedni.

A könyv az anyákra vonatkozó azon hivatkozással záródik, hogy gyermekeiket a művészetek iránt fogékonynya neveljék. En pedig az olvasóhoz fordulok ama kérelemmel, hogy az ilyen szívet művelő olvasmányokat mind szélesebb körben terjesszék el.

Szórahozottató rész.

A gyári munkás.)*

*Mellébe fereg szállt a gyári légből,
Arczára szürke hamuszín tapadt;
Gépek zajátul elkábulva szédül,
Nyomorba' teng sok hosszú év alatt.*

*Viskóba' látta meg a napvilágot,
S e pillanattól fogva szenvedett,
Télen fütellen kunyhójába' fázott
És nyáron át tüirt izzó meleget.*

*) Szerzőnek „Egyedül“ cz. költemény-kötetéből. A diszes kiállítású könyv — mely a Gutenberg nyomda műizlését dicséri — Singer és Wolfner kiadásában jelent meg.

*Gyermekkorától kezdve kába zajban
Töltött keserves éjszakákat át,
Nem láthatá, mint kél a rózsá-hajnal,
Nem hallhatá a madarak dalát.*

*Már elcsigázva görnyed vézna teste,
Köhögve jár a gyárba reggelen,
S ha újra itt a nyugodalmas este.
Haza botorkál lassan, csendesen . . .*

*S egy reggelen rá mindhiába vártak.
A bús öreg sokáig elmaradt;
Pedig tömérdek dolga volt a gyárnak,
A munka gyorsan, lázasan haladt.*

*A durva főnök szidta, káromolta,
A gépkerek zörögve zakatolt;
A vén munkás meg otthon egy zugolyba'
Zihálva és zokogva haldokolt . . .*

Bán Aladár.

Kalvária.

Irta: Thury Zoltán.

Az ég egyik oldalán, ahol messze éppen rámutat egy hosszú vékony fekete torony, haloványodni kezdett a hold. Tulfelől pedig előre küldte a tűzét a nap, valami párás vörösés gőzt, mintha lenn a katlanban sustorogva izzana a tüztányér. A gomolygó fehér világosság belenyomult az éjszakába és a hold már csak olyan lett mint egy sarlóforma halvány anyajegy az ég testén, mintha csak valami báránnyellegből szakadt volna le. És körül ébredni kezdett a világ. Előbb csak az állat . . . Valahol messze nyertett egy ló . . . Még azt is hallani lehetett a hűvös néma reggelben, hogy jó kedve van. Röhögött a sarjunak s aztán mintha harapott volna belőle. Aztán sűrű vakkantással bulikutya veszekedett valami nagy döggel, aki lustán böfögve ugatott vissza rá — és igazságot tett talán köztük egy tehén, mert hosszan bődött . . . Ez is mind messze van valahol, inkább sejtés, mint a milyen körül a sok falu sűrű kék füst alatt, amit nem enged fölszállani a nehéz, vizes köd. Némelyik egészen beesett a hegyek közé, sok fa alá s csak egy két ház maradt fenn a gerincen, másik valami kis templom köré tisztásra telepedett . . . Ha úgy a kaptatóról nézi az ember, mintha sok kis fehér csibe ült volna le a porondba . . . Némelyiknek világít a szeme. Ott korán fejnek s voltaképpen az álmosan ödöngő leányok keltik föl a kakast. Az is belerikkant a csendbe, hogy minél nagyobb hitelenségű legyen a hajnal s mintha párák, ködök rétegein ököllet kellett volna utat törnie, diadalmasan belefogózkodik a

föld szélébe a nap. Még csak a tüzes tar koponyája látszik, lassan, méltóságosan buvik elő, míg parázsgolyóbis lesz belőle, hogy ha valami arravaló legény megrugná, körül gurulna annak az erdő, mező, hegy, völgytányérnak a szélén, a mi most már tiszta világos és csillog, mintha csupa drágakő-harmattal lenne teleszórva. És hangos. Fűszinü fürjek csattognak valahol jól elbujva a még zöldes vetésben, fönnt az éhes madarak lármáznak, csomóba gyűlve csipog a veréb, a faluk mintha átszóllának egymásnak jó reggelt kívánni, zsonganak, élnek. Most már az ember kerekedett felül. Vontatott túlökögés hallszik föl váltva hol itt, hol ott, ostorpattogás, egy-egy kurjantás, a miről nem igen lehet tudni, hogy a jószágnak szól-e vagy a szomszédnak, gyerekrikkantás, valami kondás-segítség torkában nem fér meg a hang, ami egész éjjel meggyült benne s a nagy összevisszaságból lassan-lassan kiverekedi magát egy csomó fuvaros ember szava, aki mind a lovat biztatja, csattog az állat hátán az ostor s csikorogva, nehezeket zökkenve a a frissen kavicsozott uton hosszú sor kocsis bontakozik ki a lejtő alján a fák közül.

A kudarékiak jönnek káposztával. Kis zömök lovak húzták a kocsikat szomorúan bandukolva fölfelé a hegyre. A kocsik mellett kendőbe bonyált fejű asszonyok mentek s az idő meg a piacz felől tárgyaltak a fuvarosokkal. Mind gyalogoltak, hogy könnyebben húzzák a terüt a lovak, csak éppen egy kocsis tetején ült egy leány. Ennek a dolgát is megbeszélgette a többi. A kórházba vitték s mert az apja, a kovács nem akart külön fuvart fizetni, a Dombi fiu hajtott a műhely elé hajnalban. A káposzta már föl volt rakva. Gyönyörű haboslevelű nagy kerek fejek, aminek a felső levelei kifoszlottak a nagy belső nyomás alatt, csupa óriás kőkemény káposzta, hogy tál legyen, amibe befér belőle egy is. Recsegett, ropogott alatta a kocsis s igazán szép volt a Dombi fiutól, hogy még azzal a beteg lánnyal is bajoskodott. A kovács az ölében hozta ki a leányt, föl hágott vele a ferhérezre s úgy adta oda a fiunak föl a kocsis tetejébe. Csupa nagykendő volt szegény, de azért reszekedett. Vértelen, viasz kezeivel belefogózkodott az erős nagy fiuba, de lecsusztak az ujjai s kimerülten hagyta, hogy czepelejk. A fiu félrerakott néhány fej káposztát az oldalokra s a süppedésbe ültette a leányt. A kovács komoran bámult föl a halvány-sárga arcra s szó nélkül fordult be a műhelybe, mikor a leány kimerülten lehunyta a szemét s szenderegni kezdett. Aztán pálinkával jött ki s szó nélkül nyujtotta oda a fiunak az üveget. A legény még mindig a lánnyal foglalatoskodott. A háta mögöl is kiszedte a káposztát, hogy ledülhessen s rátakarta a subáját, hogy ne dideregjen. A leány meg se mozdult. A vékony, vedlett rékli alatt rendetlenül pihegett a melle s a kezeivel fáradtan integetett, mintha álmodnék.

— Már alszik — mondta a Dombi fiu.

A kovács komoran felelt.

— Hogy abból kigyógyítanak legalább. Pár hét óta úgy van, hogy, a mint leül, elalszik. Eldül, mint egy darab fa. Semmi hasznát se látom. Eddig még tett-vett valamit, látta a keze nyomát az ember.

Sóhajtott s ment befelé a pálinkás üveggel. Az ajtóból még visszaszólt:

— Hát aztán majd megköszönöm . . .

A fiu megsuhintotta az ostort s elindultak. Jobbról, balról több kocsi fordult ki az udvarokról s egymás után sorjában zökögve kanyarodtak fölfelé a hegynek. Mintha fellegben lett volna a tető, letakarva egy pászma sűrű köddel, ami óvig takarta el az Ur Jézust a feszületen. Azontul a dereka és a feje mintha maga lett volna föltámadás, lebegett a rezgő hajnalban, ahogy a szél belefujt alatt a ködbe. A beteg leány föl-fölrezzent egy-egy pillanatra a fölmeresztette szemeit a feszületre és mosolygott. Ha véletlenül úgy fordult a kocsi a sok kanyarodón, hogy nem látta, nyugtalan lett. Türelmetlenül leste, hogy mikor pillantja meg újra, s aztán újra mosolyogva bágyadt el, ha megpihent a szeme a nagy szenvedőn.

A Dombi fiu néha fölkapaszzkodott a kocsira s gondosan betakargatta a leányt, ha a kocsi lerázta róla a subát. Simogatta a lány pillantásával s fátyolos lett a szeme, hogy úgy össze van törve.

— De kicsi helyen elférsz — mondta neki, amikor ébren találta.

A leány mosolygott. Fáradtan, gyöngén beszélt, a fiunak is a káposztára kellett fölmászni, hogy megértse a szavát.

— Fogja meg a kezem. Tartsa egy kicsit.

— Fázol még?

— Nem, csak jól esik. Szorítsa . . .

— Egészen kipirultál. Olyan vagy, mint az élet.

A leány hátraejtette a fejét s tágra nyitott szemmel bámult föl az égre. Csak akkor fordult vissza, ha a legény eleresztette a kezét. Nem ide gondolt, de valami meleg kapocs kellett neki a másik meg e között a világ között. Szórakozottan, fáradtan felelt a fiunak, ha kérdezett valamit s közben el-el-szunyadt. Ha aludt, gyönyörű lett. Vér ömlött az ajkaiba, kipirult az arca is és mintha mesét hallgatott volna, beszédesek, derültek lettek a vonásai. A fiu most már el se eresztette a kezét, hanem lázasan bámult reá. Mikor fölnyitotta a szemeit, ráhajolt s úgy beszélt hozzá, hogy majdnem csókolta az arcát.

— De szép vagy! Mint egy kisasszony, csak éppen uri gunyát kellene rád adni.

A lány most már a feje alá huzta a fiu karját s kipirulva, a szemeit is lehunyva hallgatta. A fiu meleg lehellelte mintha életet adott volna bele. Gyöngé szive rendkívüli erővel küldte szét a lábaiba, karjaiba a vért, egyszerre nagyon egészségesnek és boldognak érezte magát. Aztán nagy elbágyadás következett vértelen, fehér lett az arca, a keze s csak suttogni tudott.

A fiu újra ráhajolt s beszélni kezdett neki.

— Csak gyógyulj meg hamar. Én nem tudom, hogy esett, de mindig bátyámék mentek a lovakkal hozzátok. Nem is igen láttalak még, csak gyógyulj meg. Nekem nincs még senki szeretőm, nem is volt. Csak gyere haza, de hamar.

A leány alig tudta fölemelni a karját. Kétszer-háromszor is visszaesett a keze, de aztán mégis sikerült neki átfogni a legény nyakát. Mintha el se akarta volna eresztetni többet, úgy fogta és sugdosott a fülébe:

— Csókoljon meg. A számat . . .

A fiu elrémült s a kocsik mellett ténfergő sok asszonyra mutatott.

— Meglátják. Hogy gondolod az istenért . . .

— Nem baj. Engem még soha se csókolt meg senki . . .

A fiu ráhajolt, mintha a kendőjét igazitaná s gyorsan csókolta meg. Sietett s aztán ijedten nézett előre. De a lány boldog volt. Fölnyitotta a szemeit s a hegytetőre bámult. Azzal oda is tapadt a nézése s lassan-lassan elszintelenedett az arca.

Még egyszer a fiuhoz fordult s elküldte maga mellől.

— Takarjon be jól s aztán menjen.

— Ne fogjam már a kezéd?

— Nem, hagyja . . . Köszönöm, hogy elhozott.

— Szeretnék melletted maradni.

— Most már ne.

Türelmetlenül intett a fejével, hogy menjen. A fiu erre leszállott és ment a kocsi mellett. Kábult volt, nem igen tudott gondolkozni se, csak az járt valahogy tompán a fejében, hogy akkor is ő jön majd utána. Üres kocsin mennek haza, egymás mellé ülnek.

Mintha csendes sóhajtást hallott volna a kocsi tetején.

Fölmászott és a mikor a lányra pillantott, rémülten kiabálni kezdett.

— Mit csinálsz? Mit csinálsz?

A kocsi mellé jött egy-két ember meg asszony s egy öreg felszólt hozzá:

— No fiam. Mi van?

A fiu üresen bámult végig rajtuk s nagyot rántott a gyep-lőn, hogy egyszerre megálltak a lovak — és leszállott.

Lenn megint nógatták:

— Mi az, no?

Nem tudott mindjárt felelni. Egy kicsit pihent s aztán fölmutatott az ostorral a kocsi tetejére:

— Meghalt.

Judományos apróságok.

Vendéglők ételmaradékaival élénk kereskedést üznek Ausztriában. Miként a Soc. Praxis (1897—49) írja, ezen maradékokat a vendéglősök, illetve az ezektől megvásároló kereskedők vagy úgy adják tovább a szegény népnek, a hogy kapják, vagy savanyu levesfélét készítenek belőlük. A közvetítő kereskedők azonban sokszor nem birván azonnal tuladni a portékán, az megromlik, s hogy utóbb mégis eladható legyen, másnap friss anyaggal keverik. Természetes, hogy így romlott ételeket élvezők egészsége kárt szenvedhet s tényleg számos esetben az ételmaradékban levő rohadt hus mérgezést is okozott. Erre való tekintettel a miniszterium egy rendelettel figyelmessé tette ezen üzelmekre a hatóságokat is.

Fürészporral hamisított kenyér. Tudvalevő dolog, hogy az élelmiszerek igen gyakran hamisítatnak, így a liszt is. Franciaországban az utóbbi időben igen sok francia városban emelték panaszt a rossz kenyér miatt, ebből kifolyólag a hatóság vizsgálatot indított, és arra a meglepő tapasztalatra jutott, hogy a buzaliszt tényleg hamisított, még pedig fürészporral. A hamisítás pedig olyformán történt, hogy több malomtulajdonos különféle fafürészport összevásárolt, ezt búzával keverve együtt őrlötte és így hozta forgalomba. A fürészport a lisztben csak nagyítóüveggel történt vizsgálat által lehetett kimutatni, mert nagyon finomra volt megőrölve. Ezen lisztből készült kenyér és süteménynek sajátságos szaga volt, nehezen volt emészthető, külsőleg azonban nem különbözött a rendestől. A lisztnek ezen lelkiismeretlen hamisítását a malomtulajdonosok körülbelül két éven át üzték, míg végre rajtavesztettek és most méltó büntetésüket vették.

A lóhus mint táplálék. Az ó-kor vadászainak élvezetes mulatságot szerzett, mikor a vadon, csordákban élő lovakat nyilaikkal elejtették s aztán izletes lópecsenyével csillapították a vadászat közben ugyancsak nagyranőtt éhségüket. Akkoriban a lóhus kedvelt eledel volt s sokáig az is maradt. A kereszténység terjedésével azonban lassankint elszoktak az emberek a lóhussal való táplálkozástól. Bonifác, III. Gergely és Zakariás pápák eltiltották ezt a pogánykorra emlékeztető szokást. A régi följegyzések szerint sok nép épen e tilalom következtében nem vette föl a kereszténységet s hive maradt ősi vallásának, a mely a lóhus élvezetét nem csak hogy megengedte, hanem a szertartásaival járó lóáldozatot, a lóhus evésével összekötött «áldomás»-t meg is követelte. Az osztyákok, vogulok, csuvaszok, votyákok, számos töröktatár törzs még ma is nagyban fogyasztják a lóhust, a civilizált nemzetek azonban a kereszténység elterjedésének idejétől a legujabb időkig kizárták eledeleik sorából a ló husát. — Ujabban azonban a művelt népek között ismét tért kezd hódítani a ló husának táplálékkul való használata. Mióta a német-francia háboru alkalmával a körülzárt Párisnak annak előtte inyes lakosai az éhség beálltával lovaikat kényszerültek

leólni, hogy husokkal táplálkozzanak s az édeskés izü hust elég jónak is találták: azóta a lóhust Párisban elég nagy mennyiségben fogyasztják (évente 5000-nél több lovat vágnak le fogyasztásra). Párisból azután átterjedt a lóhusnak táplálékul való felhasználása Franciaország egyéb részeibe, majd Nyugat-és Közép-Európa egyes vidékeire is. Több nagy városban külön mészárszékeket állítottak fel a lóhus árusítására. — Egészségi szempontból semmi kifogást sem tehetünk az egészséges ló husával való táplálkozás ellen. A lóhus tápláló értéke nem áll a marhahusé mögött. Ha e két hus vegy alkotását összehasonlítjuk, különbséget alig találunk.

Az alkohol (szesz) mérgező voltáról érdekes könyv jelent meg nem régen Párisban. A szerző részletesen leírja azokat az egészségi károkat, melyeket a szesz italok mértéktelen élvezete következtében az emberiség elszenved. Azután reátérve az alkohol-okozta pusztítások csökkentését célzó intézkedésekre és tanácsokra, erősen kikel az állami egyedáruság ellen. Az állam pénzügyi érdeke ez által úgy mond — összeütközésbe jön az állam egészségügyi érdekeivel s az egészségügy huzza a rövidebet. Töröljék el az egyedáruságot mert a jelen viszonyok között az állam nem mondhatja ki őszintén, mikor alkoholt ad el, hogy mérget ad el vevőinek. Épen az államnak kellene pedig arra törekednie, hogy minél kevesebb szesz ital fogyaszszanak el polgárai. A nagyon kevés alkoholt tartalmazó italokat nem kellene megadóztatni, de annál magasabb adó alá volnának veendőek az erős szesz italok, mert ezek a legmérgezőbbek.

Terjeszti-e a fertőző betegségeket az ércpéncz? Járványos időben igen sokan félnek attól, hogy a sok kézen megforduló ércpéncztől maguk is megkapják a betegséget. Tanulságul szolgálhatnak e tekintetben Vincent-nek a szennyes ércpénczre vonatkozó vizsgálatai. Ezekből az tűnik ki, hogy nemcsak —miként ismeretes — a papírpénczt, hanem igen gyakran az ércpénczt is ellepik a különböző apró szervezetek, kiváltképen a genyedést okozó csirák. De minthogy az ércpéncz az apró szervezetek számára igen kedvezőtlen tenyésztő talaj, ezek igen gyorsan tönkre is mennek és pedig már 36° C melegben, a milyen hőmérséklet a ruhák zsebeiben uralkodni szokott. Az érc fertőzést gátló ereje a csirák elpusztulásában nagy szerepet játszik.

Az utak burkolata Budapesten sok panaszra ad okot. A rossz kövezet miatt nehéz a főváros utcáit tisztán tartani. Ha nem öntöztetik az utcákat, nagy a por, ha pedig öntöztetik, akkor sár képződik. Különösen a másodrangu utcák vannak elhanyagolva, mert a megromlott burkolatokban egymást érik a kátyuk, a melyekben a víz napokig áll s rontja az egész vidék levegőjét, a törvényhatóság már három év előtt utasította a tanácsot, tegyen tanulmányokat. A tanács megbízása folytán a mérnöki hivatal megtette a tanulmányokat s jelentést adott be a tanácsnak. Kiemeljük belőle a következőket: Külföldön

a legelőkelőbb s legnagyobb forgalmu utakat is az aszfalt tömörített nemével, az asphalte comprimée-vel burkolják. Ez a legszebb, legtisztább s e mellett szilárd és zajtalan burkolat. Nálunk érthetetlen előítélettel viselkednek az aszfalt iránt s azt állítják, hogy az a kocsiközlekedésre veszedelmes. Hogy ez az állítás csak előítélet, bizonyítja az, hogy Berlin legtöbb nagyobb forgalmu utcája tömörített aszfalttal van burkolva. De így vannak kiépítve Londonban az angol bank körül levő utak is, a melyeken pedig naponkint ezer és ezer könnyű és nehéz kocsi közlekedik. Sehol sem tapasztalták, hogy az aszfalt veszedelmes volna. Azért a maradi Budapesten, a melynek a tanácsa csak ahhoz ért, hogy a munkásoktól minden üdülőhelyet elvonjon, — mégsem lesz aszfaltburkolat.

Villamos vezeték érintése nem ritkán halált okoz. Egy német folyóirat négy esetet közöl, a hol a villamos áram feszültsége nem haladta meg a 115 volt-ot, tehát oly feszültségű volt, a milyent a villamos világításnál szokás alkalmazni. Az egyik esetben egy munkás leeresztett egy ivlámpát, hogy megnézzé, rendbe van-e. A mint fölhozta, kissé magasabbra vonta föl, úgy hogy az acélzsínor érintkezésbe jött a vezetékkel. A villamos áram az acélzsínorba hatolván, rögtön megölte a munkást. Ugy ebben az esetben, mint a másik három esetben munkások estek áldozatul olyan feszültségű villamáramnak, mely az illető gyár mérnökeinek nem ártott. Ennek az a magyarázata, hogy utóbbiak czipőjük által jól voltak izolálva, a munkások azonban többnyire mezitláb vagy pedig papucsban járnak, kezük többnyire vizes is, a mi által a villamos áram könnyebben járhatja át a testet. Ebből az a tanulság, hogy aránylag csekély feszültségű áram is végzetes lehet és az hogy mindenkor munkás az — áldozat.

